

БӨЛІМ: ҰБТ

Оқу сауаттылығы: мәтінді тез түсіну әдістері — Skimming, Scanning, SQ3R, аннотация

ЖАРИЯЛАНДЫ
09.10.2025

ТИРЕК СӨЗДЕР
Cornell әдісі, PQ4R, scanning, skimming, SQ3R, аннотация, мәтінді тез түсіну, негізгі ой, оқу сауаттылығы, факт пен пікір

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/183221/>

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУҒА АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ГИД: МӘТІНДІ ТЕЗ ТҮСІНУ, НЕГІЗГІ ОЙДЫ ТАБУ, ДӘЛЕЛ МЕН ПІКІРДІ АЖЫРАТУ, СКАНЕРЛЕУ/СКИММИНГ, SQ3R/PQ4R, АННОТАЦИЯ, КОНСПЕКТ, ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЖӘНЕ ТЕСТТЕГІ СҰРАҚ ТҮРЛЕРІНЕ ЖАУАП БЕРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ.

НЕГЕ «ТЕЗ» ОҚУ ЕМЕС, «САНАЛЫ» ОҚУ МАҢЫЗДЫ?

Жай жылдам оқу — мақсат емес. Мақсат — **негізгі ойды** тез табу, **дәлелдер тізбегін** түсіну, **факт пен пікірді** ажырату және **сұрақтарға дәл жауап беру**. Төмендегі әдістер осы төрт нәтижеге жұмыс істейді.

1) ЖЫЛДАМ БАҒДАРЛАУ: SKIMMING VS SCANNING

- **Skimming (шолып оқу):** 30–60 секундта мәтіннің **тақырыбы, мақсаты, тонусы** мен жалпы құрылымын тану.

Қадамдар: Тақырып → кіріспе/қорытынды → әр абзацтың алғашқы-соңғы сөйлемі → аралықта байқалған «сигнал сөздер».

- **Scanning (іздегіру):** Белгілі бір **деректі, датаны, терминді** іздеу.

Қадамдар: Кілтсөзді мидың «радарында» ұстап, абзацтардан көз жүгірту → сәйкестікті тапқан соң айналасын мұқият оқу.

Қысқа лайфхак: Алдымен 20–30 секунд skimming жасаңыз, содан кейін сұрақтарға байланысты scanning қолданыңыз.

2) МӘТІН ҚҰРЫЛЫМЫН ТАҢУ (SIGNPOSTING)

Көп мәтіндер белгілі бір **үлгімен** жазылады. Құрылымды көре білген оқушы тез түсінеді.

- **Себеп-салдар:** себебі, сондықтан, нәтижесінде, осыған байланысты
- **Салыстыру-қарама-қарсы қою:** бір жағынан, екінші жағынан, алайда, дегенмен, керісінше
- **Тізім/реттік:** алдымен, кейін, соңында, біріншіден, екіншіден
- **Тұжырым/қорытынды:** демек, қорытындылай келе, түйіндей айтқанда
- **Мысал:** мысалы, атап айтқанда, соның ішінде

Тәжірибе: Әр абзацтан 1-2 сигнал сөзді қарындашпен белгілеп шығыңыз — логикалық карта тез қалыптасады.

3) НЕГІЗГІ ОЙ, ТЕЗИС ЖӘНЕ ДӘЛЕЛ

Мәтіннің «қаңқасын» бір минутта табу үшін:

- **Тезис:** автор не айтқысы келеді? (Көбіне кіріспе/қорытындыда)
- **Дәлелдер:** статистика, мысал, цитата, салыстыру, себеп-салдар.
- **Қорытынды:** тезисті күшейтетін соңғы түйін.

Мини-тіпті: «Бұл абзац несімен маңызды?» — бір сөйлеммен жазыңыз.

4) ФАКТ ПЕН ПІКІРДІ АЖЫРАТУ

- **Факт:** тексерілетін, өлшенетін дерек (2011 жылы..., %, км).
- **Пікір:** автордың көзқарасы (ойымызша, ықтимал, ең жақсы, қажет).

Ереже: сұрақ фактіге қатысты болса — мәтіннен **айна-қатесіз** алыңыз; пікір болса — **автор позициясын** дәл көрсетіңіз.

5) СҰРАҚ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ҚЫСҚА СТРАТЕГИЯ

ТҮРІ	СИПАТ	ТАКТИКА
Негізгі ой	Мәтін не туралы?	Кіріспе/қорытынды, тақырып сөйлемдер
Деталь (факт)	Қай дерек берілген?	Scanning, сан/дата/анықтама
Синоним/мағына	Сөз/сөйлем мәні неде?	Контекст айналасы 1–2 сөйлем
Автордың мақсаты/тона	Неге жазды? Тон?	Бағалау сөздер, модаль сөздер
Қорытынды шығару	Тікелей айтылмаған ой	«Егер..., онда...» дедукция
Құрылым/байланыс	Абзац не істейді?	Сигнал сөздер, логикалық рөл

6) БЕЛСЕНДІ ОҚУ ТЕХНИКАСЫ: SQ3R ЖӘНЕ PQ4R

SQ3R: *Survey → Question → Read → Recite → Review*

1. **Survey:** тез шолу (skimming).
2. **Question:** әр бөлімге сұрақ құраңыз.
3. **Read:** мақсатпен оқу.
4. **Recite:** кітапты жап, өз сөзіңмен айтып шық.
5. **Review:** 10 минуттан соң қысқа қайта шолу.

PQ4R: *Preview, Question, Read, Reflect, Recite, Review* — «Reflect» (байланыс орнату) кезеңі бар.

7) АННОТАЦИЯ ЖӘНЕ КОНСПЕКТ (CORNELL ӘДІСІ)

Cornell парағы үш аймақтан тұрады:

- Сол жақ (Cue): кілтсөз/сұрақтар
- Оң жақ (Notes): қысқа тезистер, дерек, мысал
- Төменгі (Summary): 3–4 сөйлеммен түйін

Ереже: толық сөйлем емес, **қысқа тіркестер**. Символдар, стрелкалар, аббревиатура қолданыңыз.

8) ИНФЕРЕНЦИЯ (ЖАНАМА МАҒЫНА) ҚҰПИЯЛАРЫ

- Автордың **айтып тұрғаны** мен **қалай айтып тұрғанына** назар аударыңыз (тон, мысқыл, гипербола).

- Сөйлемдер арасындағы **демеуші логиканы** толтырыңыз: «неге бұлай деді?»
- Тұспалдау, астар бар-жоғын сигнал сөздер арқылы байқаңыз (*кей жағдайда, мүмкін, шамамен, бәлкім*).

9) ЖЫЛДАМДЫҚТЫ КӨТЕРУ: ТЕХНИКАЛЫҚ ЛАЙФХАКТАР

- **Субвокализацияны** (іштен сыбырлап оқу) әлсірету: көзбен топтап оқу, қарындашпен **көрсеткіш ретінде сырғыту**.
- **Фиксация санын** азайту: бір қарауда 2–3 сөз тіркесін қамтуға тырысыңыз.
- **Уақыт блоктары**: 15 минут «шолу», 20 минут «терең оқу», 5 минут «қайта айту».
- **Экранда оқу**: артық вкладкаларды жабыңыз, оқу режимін (reader mode) қосыңыз.

10) ҚАТЕ ЖАУАПТАРДЫҢ «ҚАҚПАНЫ»

- **Өте жалпы/тым әдемі** жауаптар кейде «барлығына келеді», бірақ текстпен дәл сәйкес келмейді.
- **Кілтсөз-ілемктерге** ғана сеніп қалмаңыз — **мағына** бақылансын.
- Жауап таңдауда **элиминация**: анық қате 2 нұсқаны алып тастап, қалған екеуді мәтінмен тексеріңіз.

11) ҚЫСҚА «ОҚУ КАРТАЛАРЫ» (CHEAT-MAP)

- **Кім? Қашан? Қайда? Не істеді? Неге? Нәтиже?** (5W1H)
- Әр абзацқа бір сөйлемдік түйін.
- 60 секундтық финал: мәтінді 3–4 сөйлеммен айтып шығу.

12) ТӘЖІРИБЕЛІК ЖАТТЫҒУЛАР (ӨЗ БЕТІҢІЗШЕ)

1. 300–400 сөздік мәтінді алыңыз. 30 секунд **skimming** жасаңыз.

2. 3 сұрақ құраңыз (негізгі ой, факт, автор мақсаты).
3. 3 минут **мақсатты оқу** → жауап жазыңыз.
4. Кітапты жабыңыз да, 4–5 сөйлеммен **қайта айтып беріңіз**.
5. Cornell парағын толтырыңыз (Cue/Notes/Summary).
6. 10 минуттан кейін 5 факті мен 1 қорытындыны жазыңыз (Review).

13) МӘТІН ҮЛГІСІ ЖӘНЕ ТАЛДАУ (ҚЫСҚАРТЫЛҒАН)

«Қалалардағы жасыл аймақтар тек экологиялық емес, әлеуметтік капиталды да күшейтеді. Серуен жолдары мен ашық саябақтар адамдар арасындағы кездейсоқ байланыстарды арттырып, қауымдастық сезімін нығайтады. Дегенмен, инфрақұрылым дұрыс жоспарланбаса, қолжетімділік теңсіздігі туындауы мүмкін.»

- **Негізгі ой:** Жасыл аймақтар экологиямен қатар әлеуметтік байланыстарды күшейтеді.
- **Дәлел:** Кездейсоқ байланыстар, қауымдастық сезімі.
- **Ескерту (қарсы қыр):** Жоспар нашар болса — қолжетімділік теңсіздігі.
- **Сұрақ мысалдары:**
 - Автор не айтқысы келеді? → Әлеуметтік пайдасы бар.
 - Қай қауіп айтылады? → Қолжетімділік теңсіздігі.

14) ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ (ТЕСТ КЕЗІНДЕ)

- Алдымен **жеңіл сұрақтарды теріп алыңыз** (ұпай жинау), қиындарына кейін оралыңыз.
- Бір сұраққа орташа **60–90 секунд**тан асырмаңыз.
- Бос қалдырмаңыз: күмәнді болса — **ең ықтимал** нұсқаны белгілеңіз, кейін тексересіз.

15) ҚЫСҚА ЧЕК-ЛИСТ

- ☐ Skimming/Scanning қолдандым
- ☐ Сигнал сөздерді белгілеп шықтым
- ☐ Cornell конспект жасалды
- ☐ Негізгі ой + дәлелдер анық
- ☐ Факт/пікір ажыратылды
- ☐ 60 сек финалдық қысқа түйін дайын

ЖИІ ҚОЙЫЛАТЫН СҰРАҚТАР (FAQ)

1) Тез оқу түсінуді төмендетпей ме?

Дұрыс техникамен керісінше — **мақсатты оқу** түсінуді арттырады: алдымен шолу, кейін мақсатпен оқу, соңынан қысқа қайталау.

2) Ұзын мәтінді қалай «бөлшектеуге» болады?

Абзацқа бір функция: **не енгізеді, не дәлелдейді, не қорытындылайды**. Әр бөлікке бір сөйлем түйін жазыңыз.

3) Сөздік қоры әлсіз болса ше?

Контекст арқылы мағына шығару, түбір/жұрнақты тану, жиі кездесетін академиялық сөздер тізімін (150–300 сөз) аптасына 2 рет қайталау.

4) Қайсысы тиімді: аннотация ма, толық конспект пе?

Ең тиімдісі — **қысқа аннотация + Cornell**. Толық конспект уақыт жейді, ал қысқа тезистер зейінді сақтайды.

БАСҚА ҚЫЗЫҚТЫ ЛАЙФХАКТАР:

- [ҰБТ пробный тест: үйде отырып дайындалудың ең тиімді жолы](#)
- [ҰБТ-ға 30 күнде қалай дайындалуға болады?](#)
- [Тарих: хронологияны жаттау лайфхактары](#)

© 2026 Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.